

TAUTIŠKUMO IR TIKĖJIMO RYŠIO PROBLEMA „VARPE“ XIX A. 9–10 DEŠIMTMEČIAIS

Ona Tijūnelienė

Klaipėdos universitetas

Anotacija

Straipsnyje supažindinama su prieš 125 metus carinės okupacijos sąlygomis pradėto leisti lietuviško literatūros, politikos ir mokslo laikraščio „Varpas“ istorija. Jo misija buvo aiškinti tautos gyvenimo reikalus, kelti jos dvasią, žadinti ir stiprinti tautinę savimonę. Be kitų problemų, laikraščio leidėjai daug dėmesio skyrė esminiam žmogaus poreikiui – tapatybės išlaikymui ir jos ryšiu su tikėjimu (katalikybe). Tikėjimas ir kalba traktuoti kaip glaudžiai susiję dalykai ir ypač tautai svarbios vertybės, kurios vaidina didelį vaidmenį išlaikant tautinį tapatumą. Tikėjimas, kalba, papročiai taip glaudžiai susiję, kad sunaikinus vieną, silpnėja kitų elementų pagrindai. Išmokę gimtosios kalbos iš motinos, vėliau jos išsižadėję žmonės gali suabejoti ir kitu motinos palikimu – tikėjimu. Straipsnyje atskleidžiama, kad caro valdžios statybiniai katalikybę ir lietuviybę Lietuvoje įvairiomis formomis naikino lygiagrečiai, ypač M. Muravjovo valdymo metais. Kaip pagrindinius lietuvių asimiliacijos veiksnius „Varpo“ autoriai įvardijo cerkvę, kuri įvairiais būdais viliojo prie savęs lietuvius; stiprus įtakos veiksnys buvo mokykla, kurioje net tikybos vaikai buvo mokomi ne gimtąja kalba. Įgyvendinant Lietuvoje tokios krypties M. Muravjovo strategiją, okupantams kolaboravo ir kai kurie dvasininkai. PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: katalikybė, tautiškumas, Stačiatikių bažnyčia, intelektualai, carinė vyriausybė, kalba.

Abstract

125 years ago, the mission of the Lithuanian literary, political, and scientific newspaper *Varpas* (The Bell) published under the Czarist occupation was to interpret the issues of the national life, to raise the nation's spirit, and to awaken and strengthen the national self-consciousness. Among other issues, the publishers devoted great attention to a fundamental human need, i.e. the maintenance of identity and its relationship to faith (Catholicism). Religion and language were interpreted as closely related phenomena and as the nation's values of utmost significance for the maintenance of the national identity. Religion, language, and customs were so closely related that the destruction of one could undermine the fundamentals of the other elements. People who had learnt their native language from their mothers, and later had disowned it, could have also questioned another legacy of the mother, i.e. faith. As demonstrated in the paper, the henchmen of the czarist government tended to simultaneously destroy both Catholicism and Lithuanianness in different ways, especially during the reign of Mikhail Muravjov. The authors of *Varpas* considered the Orthodox church to be the main factor of Lithuanians' assimilation which tried to attract Lithuanians in different ways; another important factor of influence was school which taught children different subjects, even religious studies, in a non-native language. In the implementation of that kind of Muravjov's strategy, some clergy collaborated with the invaders

KEYWORDS: Catholicism, nationality, Orthodox church, intellectuals, the czarist government, language.

DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/tbb.v68i3.890>

Įvadas

Prieš 125 metus sunkiomis carinės okupacijos sąlygomis pradėtas leisti mėnesinis lietuviškas literatūros, politikos ir mokslo laikraštis „Varpas“ (1889–2005) iš pat pradžių buvo kolektyvinio darbo vaisius: leidimą inicijavo Varšuvos lietuvių draugija „Lietuva“. Savo rankose varšuviečiai jį išlaikė neilgai, nes iniciatoriai studijas baigė, o naujų lietuvių studijuoti neatvyko, todėl laikraščio reikalus perėmė Maskvoje studijavę lietuviai. Pirmuosius laikraščio numerius redagavo Vincas Kudirka, vėliau rašė tik straipsnius, kuriuose gvildeno įvairias lietuvių tautos gyvenimo problemas, rengė užsienio spaudos apžvalgas ir beveik visada suredaguodavo priedą „Tėvynės varpai“, kur aptardavo ir atskleidavo „Varpo“ siekinius, jo vertinimą visuomenėje. Laikraštį redagavo Juozas Adomaitis-Šernas, Jurgis Šaulys, Antanas Milukas, Petras Mikolainis, Martynas Jankus, Juozas Bagdonas, Povilas Višinskis. Laikraštis turėjo apie 150 autorių, iš kurių pagrindiniai buvo šie: Vincas Kudirka, Juozas Adomaitis-Šernas, Jonas Gaidamavičius-Gaidys, kunigaikštis Gediminas Beržanskis-Klausutis, Juozas Kaukas, Motiejus Čepas, Juozas Bagdonas, Jonas Basanavičius, Jurgis Baltrušaitis ir kt. (Vilkipedija, p. 1).

„Varpo“ misija buvo aiškinti tautos gyvenimo reikalus: kelti tautos dvasią, žadinti ir stiprinti tautinę savimonę, rodyti, kaip veikti, kad ta veikla būtų naudinga Tėvynei, informuoti apie įvykius pasaulyje.

Didžiausias „Varpo“ nuopelnas, kad susiejo tautinį lietuvių atgimimą su bendru Vakarų Europos pažangiuoju liberalizmo sąjūdžiu, tautiniam lietuvių sąjūdžiui įkvėpė kovingumo dvasią, padėjo susiformuoti vienai pagrindinių lietuvių politinių srovių – varpininkams, kurių pagrindu gimė kitos kairiosios, dešinėsios ir centristinės politinės organizacijos

Su „Varpu“ labiausiai siejamas Vinco Kudirkos (1858–1899) gyvenimas ir kūryba, ypač paskutiniaisiais jo gyvenimo metais. Jis prirašė daugybę laikraščio puslapių, gvildeno opiausius gyvenamojo laikotarpio klausimus ir sprendė juos atvirai, neieškodamas jokių kompromisų, pradėjo leisti priedą „Tėvynės varpai“, kur spausdino medžiagą, žadinančią lietuvių tautinę savimonę, taip dėdamas pagrindus realiam Lietuvos atgimimui. 1898 m. šeštajame „Varpo“ numeryje išspausdinta „Tautiška giesmė“ (Vilkipedija, p. 6), tai V. Kudirkos reakcija į laikraščio kvietimą visuomenei prisidėti prie jubiliejinio numerio, skirto „Varpo“ dešimtmečiui, leidimo.

Apie „Varpo“ bendradarbius, jų veiklą ir likimus rašė J. Būtėnas (1988, 1993), V. Krištaponis (2008), apie redaktorius – K. Dobkevičius; lietuvių tautos dvasines aspiracijas V. Kudirkos kūryboje aptarė V. Daujotytė (1990) ir kt. LMA 2004 m. išleistoje V. Kudirkos „Literatūros rodyklėje“ (Vincas Kudirka. Literatūros rodyklė, 2004) pateikta išsami „Varpe“ publikuotų autoriaus publicistinių straipsnių,

poezijos ir prozos kūriniių bei vertimiių bibliografija, iš kurios galima spręsti apie laikraščio reikšmę lietuvių tautos gyvenime. Vis dėlto sistemingesnių tyrimiių, kaip varpininkai, vykdydami laikraščio misiją, prisidėjo prie lietuvių tautos atgimimo, kiek dėmesio skyrė svarbiems žmogaus tapatumo požymiams – tautiškumui ir tikėjimui, kaip neatskiriamiems dalykams, tikėjimui ir kalbai, kaip ypatingoms tautos vertybėms, papročiams, glaudžiai susijusiems su tapatumo išlaikymu, žmogaus teisėms į mokslą, šviesą, dvasinę, politinę ir fizinę laisvę, trūksta.

Šiandien, globalizacijos sąlygomis, vykstant ne tik kultūrų sąveikai, bet kai kuriuose pasaulio regionuose vėl kylant agresijai ir stiprėjant grėsmėms paskiroms valstybėms, jų piliečių laisvėms ir tapatumui, tikslinga atsigręžti į sukauptą istorinę patirtį, kuri susijusi su kova už prigimtines vertybes, teisę būti laisviems, kovos už tapatumą formas, įvertinti patirtį, mokyti iš jos. Tokią galimybę teikia laikraštis „Varpas“, kuriame puikiai atskleista lietuvių tautos atgimimo, tautinės savimonės brandos, prigimtinių poreikių raiška ir kova už jų tenkinimą.

Šio tyrimo objektas – tautiškumo ir tikėjimo ryšio „Varpe“ aiškinimas.

Tyrimo tikslas: aptarti lietuvių tautos poreikį ir pastangas išlaikyti tautiškumą ir tikėjimą, remiantis „Varpo“ publikacijomis.

Tiksliui pasiekti suformuluoti šie uždaviniai:

1. Atskleisti tautiškumo ir tikėjimo ryšio aktualumą carinio laikotarpio Lietuvos žmonėms.
2. Apibūdinti tautiškumo ir tikėjimo persekiojimo formas bei tikslus.

Tyrimo metodai: istorinis (retrospekcinis), aprašomasis, sisteminimo, apibendrinimo.

Teorinės nuostatos

1. „<...> būdingiausia asmens savybė yra jo *tapatybė*. Žmogiškasis asmuo visados yra tapatus sau. Viskas aplinkui mus kinta; viskas kinta ir mumyse pačiuose. Tačiau mes visados liekame tie patys. Joks kitimas nepajėgia padaryti, kad ašen virščiau kitu. <...>. Asmuo kyšo pro visuotinį gamos ir prigimtios kitimą tarsi uola, liudijanti savą tapatybę. <...>. *Tapatybė yra asmens būseną*“ (Maceina, 1998, p. 417).
2. „Kalba ne tik pagelbsti suprasti praeitį ir tuo būdu pergyventi istoriją sąmoningai, bet ji pati sudaro esminę tautos istorijos lytį. Kalba yra tautos istorijos išraiška <...>. Jei mums pavyktų atsekti, kaip ir kodėl yra kitusi mūsų kalba, tuo pačiu mums pavyktų atsekti mūsų istoriją. O tai galėtų būti todėl, kad kalba nešasi su savimi tautos pasaulėjautą ir net pasaulėžiūrą, kuri reiškiasi visuose tautinės kultūros pavidaluose, tarsi šie būtų tik kalbos atmainos“ (Maceina, 1998, p. 426).

1. Tautiškumo ir tikėjimo ryšys – aktuali „Varpo“ publikacijų problema XIX a. pabaigoje

„Varpo“ autoriai ne vieną publikaciją skyrė prigimtinių žmogaus tapatumo poreikių – tautiškumo ir tikėjimo, kaip neatskiriamų dalykų, – tenkinimo problemoms Lietuvoje carinės okupacijos metais. Laikytasi nuostatos, kad išlaikyti tautiškumą padeda kalba ir katalikų tikėjimas.

Pseudonimu *J-a* pasivadinęs autorius tikėjimą ir kalbą aiškina ne tik kaip glaudžiai susijusius dalykus, bet ir kaip ypatingas tautos vertybes, kurios vaidina didelį vaidmenį išlaikant tautinį tapatumą. Tikėjimas, kalba, papročiai taip glaudžiai susiję, kad sunaikinus vieną, silpnėja kitų elementų pagrindai, tarp jų – ypač tautiškumo (*J-a*, 1991, p. 7).

„Varpo“ skaitytojus autorius kviečia pažinti ir įsisamoninti tautiškumo bei katalikiškumo fenomenų ryšio priežastingumą: žmogus kalbos pirmiausia išmoksta iš savo tėvų; vėliau mokosi poterių ir Dievo įsakymų, pradeda lankytis bažnyčioje. Tikėjimas ir brangus žmogui todėl, kad jo mokosi iš tėvų. Straipsnyje svarstoma prielaida, kas laukia žmogaus, kuris išsižadėjo gimtosios kalbos. Jei žmogus paniekina motinos kalbą, jis gali suabejoti ir kitu motinos palikimu – tikėjimu. Taigi labai tikėtina, kad suabejojusieji savo tikėjimu be didelių sunkumų gali perimti stačiatikių tikėjimą ir kitos tautos papročius.

Minėto straipsnio autorius kviečia visus tautos šviesuolius – inteligentus pasauliečius ir dvasininkus – gyventi bendru rūpesčiu – „gelbėti skirtybę lietuvių“, t. y. kalbą, papročius, būdą ir tikėjimą. Nelikus kalbos, neliks ir tikėjimo, be tikėjimo tauta, praradusi tautinį tapatumą, išnyks. Visų šviesuolių funkcija – padėti jai išlikti gyvai. Svarbu, kad tai būtų daroma visavertiškai. Jeigu kuris nors dvasinis vadovas atliks savo pareigas bažnyčioje, bet nesirūpins tarp lietuvių kelti lietuvių kalbos autoriteto, jis neapgins katalikų tikėjimo reikalų. Lygiai taip pat atsitiks, jei kuris nors pasaulietis inteligentas labai daug nuveiks saugodamas lietuvių kalbą, prisidės prie lietuvių sąmonėjimo, bet niekins tikėjimą, jis neapgins tautinių reikalų, nes tikėjimas ir kalba, kaip vertybės, viena be kitos negali egzistuoti. Taigi visiems šviesuoliams dera darniai, vieningai, broliška, sutartinai, draugiškai dirbti Tėvynės naudai. Bendras tikslas neturėtų skaidyti lietuvių į nedraugiškas, viena kitai prieštaraujančias partijas.

Straipsnio autoriaus teigimu, didesnę vaidmenį išsaugant lietuviybę ir katalikybę galėtų vaidinti katalikų kunigai. Iki šiol sudėtingos politinės, socialinės aplinkybės, nulemtos unijinių tradicijų, trukdė tas funkcijas tinkamai atlikti: kunigai labiau prisidėjo ne prie lietuviybės išsaugojimo, bet prie jos naikavimo (taigi ir katalikybės). „Varpo“ bendradarbis Lietuvos šviesuolių vardu išreiškia pageida-

vimą, kad dvasininkai ne tik bažnyčioje lietuviškai pamokytų savo tautiečius, bet ir už bažnyčios ribų skleistų meilę mūsų kalbai, raštams, papročiams – viskam, ką vertingo turi tauta. Kunigai esą vieninteliai inteligentai, gyvenantys tėvynėje, gali geriausiai tą darbą atlikti, nes pasaulietinės inteligentijos Lietuvoje labai mažai, kad ji galėtų vaidinti didesnę vaidmenį. Be to, žmonės paprastai mano: jei kunigai menkins lietuvių bei išlaikyti atliekamus darbus, silpnins lietuvių pasitikėjimą jais, lietuviai pradės dirbti nedraugų naudai, būtent tų, kurie persekioja ne tik pasauliečius inteligentus, bet ir kunigus.

Linkima Bažnyčios vadovams būti teisingiems, neskriausti nei lenkų, nei lietuvių. Labai svarbu išvengti klaidų, nes tautos ir tikėjimo priešai budi, stebi ir vertina visus įvykius, laukia, kada atsiras proga pasinaudoti net ir mažiausiomis lietuvių klaidomis. Iš to turėtų naudoti sau, o lietuvių slopinti. Antra, ko neturėtų pamiršti lietuviai, – paklydusius labai sunku sugrąžinti į teisingą kelią, todėl iš dvasininkų tikimasi, kad pasistengtų patys nesuklysti ir padėtų lietuviams, jog šie nesuklystų. Lietuvių kunigai turėtų mokyti tautiečius mylėti gimtąją kalbą ir viską, ką tauta turi vertingiausio, kas sudaro jos savitumą (Ten pat, p. 18).

„Varpo“ redakcijos straipsnyje „Ko mums reikia“ inteligentai kviečiami aktyvinti šviečiamąjį darbą visoje Lietuvoje (1892, p. 141). Siekis plėsti veiklos teritoriją pagrįstas nuostata, kad iki šiol lietuviybės idėja esą labiausiai buvo skleidžiama tik gimtosiose inteligentų apygardose ir artimiausiose vietovėse. Ši veikla buvo tikslinga ir reikalinga, nes inteligentai rūpinosi šviesti arčiausiai gyvenančiuosius, kurių tautinis sąmoningumas buvo prislopintas. Kadangi tautiškumo dvasia labiausiai apėmusi Vidurio Lietuvos gyventojus, todėl esą dabar galima tikėtis, kad lietuviybė neišnyks, vis labiau stiprės ir jos idėjos pasklis tose vietovėse, kur dar nebuvo skleidžiamos. Tačiau daugelyje vietovių gyvenantys žmonės dar nebuvo patyrę šviesuolių įtakos, todėl dabar svarbu pradėti veikti būtent ten, kur daug tamsos ir labai mažai žinoma apie lietuvišką judėjimą. Ypač aktualu stiprinti šviečiamąją veiklą rytinėje Kauno ir visoje Vilniaus apygardoje. Minėto kvietimo pagrindas – „Varpo“ redakciją iš Vilniaus apygardos pasiekusio laiško autoriaus žodžiai, kviečiantys gelbėti lietuvius nuo asimiliacijos (lenkiškos ir rusiškos): „Mums rašo, kad tenai dar tebėra baudžiaviška senovė“ (Ten pat, p. 141), daugelyje vietų esą lietuviai laikomi menkesniais už lenkus, dažnai draugijų susirinkimuose ir įvairiuose renginiuose lietuviai ir jų kalba niekinami bjauriausiais žodžiais. Taip elgiasi net paprasti kitų tautų žmonės. Taigi šis tėvynės kraštas dar grimzdi tamsoje, kuri kasdien tampa vis pavojingesnė. Tamsiems lietuviams gresia visiškas nutautėjimas. Juos supa priešiška nusiteikę žmonės, iš kurių vieni veikliau, kiti mažiau veikliai naikina lietuvių. Per „Varpą“ inteligentai šviesuoliai kviečiami gelbėti tautinį individualumą minėtose Lietuvos žemėse, o didžiausios viltys dedamos į lietuvių tikėjimą: „Dabar dar mes turime stiprų ginklą rankose, su kuriuo mes dar

galime išplėsti mūsų brangią žemę iš svetimų nagų. Tuomi ginklu yra mūsų vienas tikėjimas – katalikybė“ (Ten pat, p. 141). Kvietime viltingai teigiama, kad išminčiai elgdami šviesuoliai per katalikybę gali padaryti įtaką to krašto lietuviams, padėti jiems suprasti tokios situacijos pavojų ir suartėti su šviesiais kitų Lietuvos regionų žmonėmis, išsiklausyti į jų patarimus, padėti išvien ginti savo tapatumą. Šis uždavinys reikalauja skubaus ir aktyvaus sprendimo, nes minėtose žemėse didelį vaidmenį vaidina stačiatikybė: daugelis lietuvių, norėdami gauti darbo, tampa stačiatikiais. Publikacijoje pastebima, kad tokie žmonės lietuvybei gali padaryti daugiau žalos negu tikrieji stačiatikiai – *drauge su pavojumi lietuvybei išskyla pavojus ir katalikybei*. Katalikybė yra glaudžiai susijusi su tautiškumu: kol lietuviai nekalbėjo svetimomis kalbomis, nepasitaikė faktų, kad jie atsisakytų savojo tikėjimo.

2. Katalikybės persekiojimo būdai ir formos

Caro valdžios statytiniai katalikybę ir lietuvybę Lietuvoje naikino lygiagrečiai. „Varpe“ Pauliumi pasivadinęs autorius pateikia kai kuriuos tokio naikinimo faktus, kurių pasitaikė geležinės rankos M. Muravjovo valdymo metais (Paulius, 1893). Šis caro valdžios veikėjas Lietuvoje turėjo tikslą neva „išplėsti“ lietuvius iš lenkų įtakos, per savo pavaldinius vykdė Lietuvoje jo paties sukurtą politinę strategiją. Publikacijoje pateikiama keletas ryškesnių M. Muravjovo politinės veiklos dalykų: šio veikėjo iniciatyva į Lietuvą atvyko daug menkos moralės valdininkų, kurie čia buvo paskirti į geresnes darbo vietas; stačiatikiais tapusiems lietuviams jis skyrė premijas; administracijoje ir teismuose įvedė rusų kalbą; šia kalba pradėta mokyti ir pradinėse, ir vidurinėse mokyklose; Kauno gubernijoje katalikams uždraudė dirbti mokytojais pradinėse mokyklose ir raštininkais valsčiuose. Uždraustas lietuvių vaikų mokymas namuose; baigusiesiems Senapilės bei Suvalkų mokyklas ir pasirenkantiems studijas Maskvos universitete įsteigė stipendijas, kurių skyrimo tiesioginis tikslas – kuo greičiau jaunos žmones paveikti dvasiškai ir parengti juos kaip kitų lietuvių asimiliacijos įrankius; Muravjovas sugalvojo barbariškiausią idėją – atimti iš lietuvių lotyniškus rašmenis, kuriais šie visada naudojami, vietoj jų brukti „graždanką“.

M. Muravjovo strategijoje straipsnio autorius išvelgė didelę klastą ir nuoseklius žingsnius siekiant asimiliuoti lietuvių tautą: lietuviai pirmiausia įpras prie „graždankos“; susipažinę su raidynu, griebsis rusų kalbos, o ilgainiui apsisiras ir su stačiatikių tikėjimu. Be to, autorius pažymi, kad šiai strategijai įgyvendinti caro valdžia skyrė nemažai lėšų. 1866 m. lietuviškų maldaknygių ir *kantičkų* leidybai rusiškais rašmenimis caro valdžia asignavo 5000 rublių. Nuo tų metų valdžia kasmet šiam tikslui skiria 2000 rublių. 1866–1875 m. sistemingai leisti kalen-

doriai, išspausdinta «Русская грамота для литовцев» (1876) („Rusiškas raštas lietuviams“). Išleista ir daugiau knygelių rusiškomis raidėmis. Caro valdininkai aktyviai rūpinosi išleisti „Auksaburnio liturgiją“, kurią sudarė į lietuvių kalbą išverstos stačiatikių Mišios. Leidžiant šį mišiolą turėtas konkretus, jau patirtimi pagrįstas tikslas: dar anksčiau klastingai caro valdininkų suvilioti netoli Vilniaus esančios lietuviškos Paberžių parapijos žmonės masiškai priėmė stačiatikių tikėjimą. Straipsnio autorius pasakoja, kad žmonės ilgainiui suprato savo klaidą ir vėl panoro išpažinti katalikų tikėjimą, tačiau caro valdžios statybiniai neleido, motyvuodami tuo, kad grįžti prie senojo tikėjimo draudžia valstybės įstatymai. Apgauti Paberžių parapijos katalikai liovėsi lankę cerkvę, o į bažnyčią jų neįleido policija. Situaciją bandė švelninti Vilniaus bibliotekos archyvaras I. Sprogis, pasiūlęs, kad buvusiems Paberžių katalikams stačiatikių Mišios būtų laikomos lietuvių kalba. Šią mintį rėmė ir vyriausiasis Šiaurės vakarų krašto viršininkas grafas K. Pobedonoscevas. Taigi padedant E. Volteriu išleista „Auksaburnio liturgija“, kurios paskirtis – padėti Lietuvoje įtvirtinti stačiatikybę. Vis dėlto Mišios lietuvių kalba nevyko, nes tam pasipriešino Vilniaus archirėjus Aleksijus.

„Varpe“ atskleistas ne vienas stačiatikių cerkvės strategiškai apmąstytas žingsnis, kaip sudominti stačiatikių tikėjimu. Remdamasis iš Panevėžio gauta korespondencija, J. Adomaitis rašo, kad per Velykas cerkvė iš lauko buvo taip apšviesta, kad katalikai nėjo į savo bažnyčią, o drauge su žydais bėgo žiūrėti, kaip atrodo cerkvė. J. Adomaitis šio fakto nevertina, tik perteikia gautos informacijos fragmentą, liudijantį, kokių priemonių imtasi okupuotoje Lietuvoje, kad iš lietuvių būtų atimti prigimtiniai dalykai: „Aš mačiau, rašo korespondentas, kaip per Velykas apšviečia cerkves Peterburge ir kitur, bet sakau, kad mūsų cerkvė, tai tikrai buvo iškilmingas paveikslas pravoslavijos didybės. Panevėžys kaip gyvas nebuvo matęs tokios grožybės, o tai parodo, kad jei tik būtų noras, o saujelė maskolių gali tvirtai laikyti maskolišką reikalą (*русское дело*) ir prigimtąjį paprotį tarpe fanatikų katalikų ir žydų“ (Adomaitis, 1889, p. 60).

Cerkvė, kuri įvairiais būdais vilioja prie savęs lietuvius, V. Kudirka laiko pagrindiniu neigiamos įtakos lietuviams veiksniu. Kitas stiprus veiksnys – mokykla. Užnemunėje į cerkvės mokyklas leista priimti skirtingą tikėjimą išpažįstančius vaikus, kad šie priverstinai mokytųsi stačiatikių tikėjimo. Švietėjas nerimauja, kad valdžia planuoja visas pradines mokyklas pertvarkyti į cerkvės mokyklas. Su šiuo sumanymu V. Kudirka sieja faktą, kad cerkvių statybai valdžia skyrė nemažai lėšų: 250 000 rublių vakarinėse apygardose ir 100 000 – Lenkijoje. Švietėjo nuomone, tai vienas iš Lietuvai nenaudingų strateginių planų. „Neužvydėtina dalis juodo pranašo, kuriuosi turiu būti šiuomi žygiu“, – teigia švietėjas (Kudirka, 1889 b, p. 168). Į šiuos faktus švietėjas atkreipia skaitytojų dėmesį, suformuluodamas retorinius klausimus:

- „Kas laukia lietuvių, nenorinčių išsižadėti savo jausmų ir tikėjimo, tačiau turėsiančių išsižadėti valsčiaus mokyklų?
- Kas laukia lietuvių, jeigu iki valsčiaus mokyklų uždarymo nespėsime išbudinti apakusių ir užsnūdusių, nematančių ant galvų kabančio Damoklo kardo?
- Kas laukia lietuvių, jei nelaimės užklups greičiau nei lietuviai spės susimąstyti ir suprasti, kad Tėvynės reikalas yra visų bendras reikalas, kad jis aukštesnis už partijų egoizmą, kad už šį reikalą visos partijos turi stoti užmiršusios konfliktus ir nesutarimus?“ (Ten pat, p. 168).

Grėsmė lietuvybei ir katalikybei reiškėsi įvairiomis formomis. Viena jų – lietuvių vaikų katalikų tikybos mokymas ne lietuvių kalba. Įgyvendinti šią idėją okupantams stengėsi padėti caro valdžiai kolaboruojantys lietuviai. V. Kudirka „Varpe“ rašo apie Suvalkų gubernijos kunigus, kurie sutiko mokykloje lietuvių vaikus mokyti tikybos ne lietuvių kalba. Tai kun. Miknevičius, dirbęs Marijampolės gimnazijoje, kun. J. Valaitis, dirbęs Veiverių mokytojų seminarijoje. Varpininko teigimu, šie kunigai viešai pripažino, kad tikėjimo tiesas vaikai geriau supranta ir priima, kai jas pažinti mokoma rusų kalba. V. Kudirka šiems dvasininkams nepriekaištauja – juk jie išdėstė savo nuomonę. Kalčiausiais autorius laiko šių mokymo įstaigų vadovus, kurie sudarė sąlygas turintiems tokias „stebėtiną“ nuomonę patekti ten, kur jie neturėjo patekti, ir skriausti lietuvių katalikų vaikus (Kudirka, 1893 a, p. 92–93).

V. Kudirka svarsto, kas paskatino Veiverių mokytojų seminarijoje dirbantį kun. J. Valaitį seminaristus tikybos mokyti rusų kalba: gal jam patiko prefekto vardas (šiuo atveju *prefektas* – tikybos mokytojas; šiaip prefektas – klierikų bendrabučio vedėjas); gal patiko stovint prieš mokinius mojuoti žurnalu, juos gąsdinti ir priversti drebėti prieš valdininkus; gal norėjo atskleisti savo arogantiškumą; šis kunigas, be to, dar gališ teisintis, kad jam taip liepęs elgtis Amonas (senovės egiptiečių Tėbų miesto dievas, valstybės globėjas). V. Kudirka nesurado motyvų, kurie paaiškintų kun. J. Valaičio norą tapti „batiuška“ (popu):

- dvasios tuštybė, arogancija – tai ne nuopelnai ar dorybės;
- tektų abejoti, ar visiems matant dera pikta daryti ir vesti į pražūtį vaikus, nesvarbu, pats to labai norėtų ar kas nors kitas įsakytų taip elgtis;
- kodėl neatsisakė mokyti vaikus tikybos rusų kalba ir neišgirdo iš visų Lietuvos kampelių jam skirtų grūmojimų;
- ar turint sąžinę dora prižiūrėti takelį, kurį rūpestingai ir prasmingai buvo pramynęs kun. V. Aleksandravičius (puoselėjo lietuvybę).

V. Kudirka vis dėlto įsitikinęs, kad kun. J. Valaitis tokį kelią pasirinko siekdamas karjeros.

Apie kitas okupantų neteisingų santykių su lietuviais raiškos formas, kai naikinamas prigimtinis tapatumas, niekinamas lietuvių tikėjimas, – kratas, gąsdinimus, persekiojimus – V. Kudirka rašė ne viename „Varpo“ numeryje (Kudirka, 1893 b). Jis pasakojo apie dvasiniu smurtu pasibaigusią kratą vieno Seinų kunigų seminarijos klieriko tėvų namuose, kur policininkai rado keletą lietuviškų laikraščių ir ne klierikui priklausančių porą lenkiškų necenzūruotų knygų. Vienas iš seminarijos administratorių, nepaisydamas to, kad seminarijos viršininkas ir mokytojai buvo išvykę vasaros atostogų, krečiamas baimės savarankiškai, su niekuo nepasitaręs, išbraukė iš seminarijoje besimokančiųjų sąrašo jaunuolį, o dokumente įrašė: „Ob defectum vocationis expulsus“ („pašalintas kaip neturintis pašaukimo“). Nors klierikas nusižeminęs maldavo, kad pareigūnas pakeistų įrašo turinį, t. y. parašytų, jog savo noru išseina iš seminarijos, jo žodžių neišgirdo. V. Kudirka atvirai prisipažįsta, kad šis atsitikimas Seinų kunigų seminarijoje jam primena M. Saltykovo-Ščedrino „Vieno miesto istoriją“, Glupovo miesto gyventojų elgesį, kai šie, netekę viršininkų, sujudo ir nebežinojo, ką daryti. Susiprotėję susirinko prie varpinės, numetė nuo jos du gyventojus, išdaužė parduotuvės langus, prigirdė upėje du gyventojus ir išsiskirstė. V. Kudirka svarsto, ar kada nors Seinuose atsiras vyrų, kurie pasipriešins tokiems reiškiniams, kai lietuviai be jokio pagrindo šalinami iš Seinų kunigų seminarijos, juk tai pražūtinga ir pačiai seminarijai.

V. Kudirka ironizuoja, kad Seinų kunigų seminarija serga baime, perima policijos funkcijas, veja iš seminarijos lietuvius vieną po kito, o policija iš to tik skaniai pasijuokia. „Vienok ta *bobiška* baimė, kurios pilni tūli Seinų vyrai ir su kuria begėdiškai nori prisidengti, persekiodami lietuvius, išrodo lyg baimė fariziejų. Dėl ko ta baimė pasirodo tik tada, kada subraška Lietuvoje?“ (Kudirka, 1893 b, p. 151). V. Kudirka, stebėdamasis Seinų kunigų seminarijos dėstytojų ir vadovybės elgesiu su klierikais, atkreipia dėmesį į Lenkijoje veikusią Kelčių seminariją, kuri, jo žodžiais tariant, visiškai susikompromitavo dėl tokių dalykų ir ją tikrai reikėjo uždaryti. Seinų kunigų seminarija priėmė keliolika klierikų iš uždarytosios seminarijos, bet savuosius pašalino už tokius dalykus, už kuriuos nėra jokio pagrindo šalinti. Švietėjų tokie nenuoseklūs seiniškių veiksmai glumino.

V. Kudirka, reaguodamas į visokio pobūdžio išpuolius prieš lietuviybę, atvirai pripažįsta, kodėl tokiais atvejais, kai nepaisoma tautinių reikalų, prasiveržia neigiamos emocijos: „Kas stengiasi sutremti mūsų dorą idėją, sumindžioti giliausius jausmus, negalime susilaikyti neįsirdę ant jo, negalime žvelgti ant tokio prieteliškomis akimis. Jeigu skriaudikai, nors pavieniai žmonės, veikia be paliovos ir dagi ne vienoje vietoje, mūsų įsirdimas užima didesnę plotą, pereina nuo pavienių žmonių ant kuopos, institucijos, luomo, draugijos, tautos, pereina ir ant idėjų, kurias skriaudikas išpažįsta. Žinome gerai, kad ne visi lenkai, ne visi maskoliai smaugia

lietuvystę. Nuskriausti jausmai turi savišką logiką, turi savišką kodeksą“ (Kudirka, 1893 b, p. 152).

Rašydamas apie Seinų įvykius, pastebi, kad nuo pavienių kunigų, nusikaltusių lietuvybei, nuo jų prižiūrimų institucijų, užsitraukusių lietuvių nemalonę, neigiami jausmai gali stiprėti, augti, apimti net kunigus ir pagaliau jų ginamą katalikybės idėją. Tą patį esą galima pasakyti ir apie lietuvybę slopinančią katalikybę. Negailėdamas pašaipos, V. Kudirka prognozuoja, kad seminarijos vadovybė tam tikrose situacijose spręs ne savarankiškai, o pasiklaus policijos, kaip elgtis, ir elgsis taip, kaip ši pasakys. Taip kartą jau yra atsitikę, kai atlikus klieriko tėvo namuose krata, nuspręsta, kad klierikas, keletą metų pasimokęs seminarijoje, buvo iš jos išvartas kaip neturintis pašaukimo. Nepakeitus įrašo, kodėl pašalinamas iš seminarijos, eksklierikas atsidūrė sudėtingoje situacijoje, nebežinodamas, kur susirasti vietą. V. Kudirkos nuomone, šis įvykis rodo, kad šventoje institucijoje ne visada paisoma skelbiamų tiesų apie artimo meilės jausmus. Tai patvirtina ir seminarijos viršininko, sužinojusio apie kratą klieriko tėvų namuose, žodžiai: „Tegul jaunuolis renkasi kariuomenę“ (Kudirka, 1893 b, p. 151–152).

„Varpe“ pateikiama informacija, kaip tikėjimo ir tautiškumo santykio problema nušviečiama Rusijos spaudoje. V. Kudirka cituoja laikraščio «Свет» („Šviesa“) ištrauką, kur rašoma, kad stačiatikiai Lietuvoje skriaudžiami: „Tegul kareiviai sątaikos laike liuosuoja vargšus stačiatikius žmones iš tamsiosios pažinties ir sujungtos su jaja katalikiškos nelaisvės. O tai bus džiaugsmas iš pergalėjimo vidurinio priešo, lygiai svarbus, kaip ir pergalėjimas priešo užrubežinio“ (Kudirka, 1890, p. 23). Šiuos teiginius varpininkas vadina niekingais ir teigia, kad šie žodžiai reikštų, jog Rusijos imperijos sudėtyje gyvenantys katalikai yra didžiausi priešai, drasko jos žemę, pasiruošę naikinti gyventojus, todėl juos reikia išvartyti iš Rusijos. V. Kudirka vertina tokių rašėivų moralę: „Jau tik rašėjas šių žodžių neturėjo nei širdies, nei sąžinės! Jeigu stačiatikiai Rusijoje yra nelaisvėje katalikų, tai dėl išreiškimo vargingo padėjimo katalikų tarpu stačiatikių nėra tam tinkančio žodžio“ (Ten pat, p. 23).

Tame pačiame laikraštyje V. Kudirka atrado ir priešingų minčių: rusai propaguoja toleranciją ir tikėjimo lygybės principą. Antai caro valdžios statytinis Lietuvoje I. Kachanovas teigia: „Pikti gundytojai platina tarp jūsų, žemaičiai ir lietuviai, melagingas žinias, [būk] norima jums jūsų katalikišką tikėjimą prispausti ir jus į stačiatikių cerkvę patraukti“ (Q ir D., 1890, p. 15). V. Kudirkos teigimu, teiginys dvelkia melu ir apgavyste. Visam pasauliui skleidžiamos melo dulkės. Tokia propaganda vykdoma, kad žmonės nemanytų, jog rusai bijo „europizmo“, arba tai esą žodžiai vilko, kuris girdamasis siekia prislopinti nekaltų avių atsargumą.

Kovai su katalikybe laikraščio «Свет» korespondentas sugalvojo mokyklos atmainą – „kariuomenės mokyklą“. Esą vakarinėje dalyje yra daug dievobaimingų

kareivių, kurie pasirengę padėti galvą už stačiatikių tikėjimą ir tėvynę. «Свет» autorius pageidavo, kad ir taikos metu jie vaduotų stačiatikius iš „katalikiškos vergystės“. Taip būtų įveiktas vidinis priešas, garbingai įveikiamas kaip ir užsienio priešas (Šernas (Adomaitis J.), 1890, p. 39). Šernas reziuumuoja korespondencijos turinį: a) iš laikraščio sužinome, kad pavojingiausi yra ne išoriniai priešai, kurie tykoja pagriebti nors gabalą šventos Rusijos žemės, o katalikai, kurie meldžiasi kitaip ir kalba kitaip; b) «Свет» savo straipsniuose aiškino tautiečiams, kad Rusijos užduotis – saugotis ne išorės priešų, o naikinti katalikybę ir katalikus Rusijos teritorijoje. Laikraščio publikacijos kėlė Šernui nemažai klausimų: 1. Kodėl galingoji Rusija, prieštaraudama sau, propaguoja altruizmą ir tikybos toleranciją? 2. Argi katalikybė iš tiesų yra baisus Rusijos ir stačiatikybės priešas, jeigu su ja kariauja daugelis rusų? 3. Ar tai daro iš didelės tolerancijos svetimam tikėjimui? 4. Jei katalikai ir katalikiško mokslo mokytojai negerbia Rusijos geradarysčių, tai kodėl?

Šerno teigimu, niekas nepeikia gerų dalykų. „Silpnas ginasi nuo pikto, šalinasi nuo to, kas su atvirais nasrais laukia, idant silpnesnį prarytų. Ginti save nuo neteisybės, nuo prarijimo neužgins niekam jokie sviete prisakymai. Ir katė kanda užmynusį jai ant uodegos, o ypač jeigu užmina neteisingai“ (Ten pat, p. 40). Šernas aiškina, kad katalikai nepuola stačiatikybės, neneigia valstybės įstatymų, neardo jos sienų. Jei valstybė nesulaukia katalikų paramos siekdama savo tikslų, tai katalikybė čia niekuo dėta. Kaltinti vien katalikybės, neįvertinus valstybės siekių, nederėtų. Laikraščio «Свет» kaltinimai katalikybei – neteisingi, gal net melagingi. Faktas „būk vargšai stačiatikiai, po priedanga valstijos ir jos aukščiausių viršininkų, esą prispausti katalikų, būk išpažintojus valstiško tikėjimo skriaudžia visokiais būdais pančiojami katalikai, – rodo mums vertę „Sviet“ skelbimų“ (Ten pat, p. 40).

Šernas atskleidžia, kad Rusijoje gyvenantys katalikai labiau prispausti ir varžomi negu kitų tikėjimų žmonės. Katalikai nevaržo ir netaiko prievartos išpažstantiesiems kitoki tikėjimą: tai neįmanoma, nes negali būti skriaudžiami tie, kuriuos globoja valdžia. Katalikai neturi jokių galių, kad galėtų kaip nors slopinti stačiatikybę. Tikroji tiesa ta, kad su katalikais elgdamasi neteisingai, pati valdžia atstumia juos nuo jos globojamų stačiatikių, trukdo jiems suartėti. „Tas neteisīgumas verčia katalikus baidytis ir šešėlio stačiatikystės, traukiančios sau naudą iš visokių uždraudų, ant katalikų uždėtų“ (Ten pat, p. 40).

Šernas įvardija katalikų ir stačiatikių nesantaikos priežastis. Pirmoji – neteisingi valdžios santykiai su katalikais, nepagarba kalbai, tradicijoms. Katalikai visose gyvenimo srityse skriaudžiami, visai varžomi, slegiami; jiems draudžiama tai, kas leidžiama stačiatikiams. Taigi jie negerbia caro ir jo administratorių. Įvairiausi draudimai sukuria prielaidas badui, skurdui, skausmui, o nuo viso to katalikai ginasi – pasipriešinimo niekas nesustabdys (Šernas (Adomaitis J.), 1890, p. 39).

Išvados

1. Sudėtingomis carinės okupacijos sąlygomis „Varpo“ leidėjai, jo autoriai lietuviai šviesuoliai puikiai suprato caro valdžios statytinių tikslus: sunaikinti prigimtines vertybes (kalbą, tikėjimą) ir primetus svetimus dalykus asimiliuoti tautą. Todėl ne tik strategiškai teisingai, bet ir logiškai motyvuotai varpininkai rūpinosi šviesti visų Lietuvos regionų žmones, stiprinti jų dvasią, tautinę savimonę, skleisti lietuviybės idėjas. Didesnio aktyvumo varpininkai tikėjosi iš lietuvių inteligentų pasauliečių ir dvasininkų, kurie buvo arčiau žmonių, todėl per „Varpą“ skatino juos prisidėti prie lietuviybės išsaugojimo, aiškinti žmonėms kalbos vaidmenį tautos gyvenime.
2. Caro valdžios statytiniai katalikybę ir lietuviybę naikino lygiagrečiai. Lietuvoje buvo įgyvendinama M. Muravjovo politinė strategija, skirta krašto žmonių asimiliacijai: katalikai neteko teisės dirbti mokytojais ir raštininkais valsčiuose, uždrausti lietuviški raštai lotyniškais rašmenimis, vietoj jų brukama „graždanka“, Didelės sumos buvo skiriamos *kantičkų*, maldaknygių kitokio turinio knygelių leidybai, tiems, kurie renkasi studijas Maskvos universitete įsteigę stipendijas, kurių tiesioginis skyrimo tikslas – padaryti jauniems žmonėms dvasinę įtaką ir parengti juos kaip kitų lietuvių asimiliacijos įrankius.
3. Pagrindiniai asimiliacijos veiksniai – cerkvė ir mokykla. Įtakingas veiksnys – cerkvė, besistengianti sudominti lietuvius stačiatikių tikėjimu įvairių spalvų, šviesų efektais. Svarbus veiksnys – mokykla, kurioje net tikybos mokyta ne lietuvių kalba. Caro valdžios politikai kolaboravo kai kurie Veiverių mokytojų seminarijos ir Seinų kunigų seminarijos mokytojai, padėję persekioti lietuvišką spaudą skaitančius moksleivius katalikų tikybos mokydami ne gimtąją kalbą. Rusiškoje spaudoje tautiškumo ir katalikybės ryšio problema buvo prieštaringai nušviečiama.

Gauta 2014 09 16

Pasirašyta spaudai 2014 09 29

Literatūra

- Adomaitis, J. (1889). Audiatur et altera pars. *Varpas* 4: 60.
- Būtėnas, J. (1993). *Vinco Kudirkos bendražygiai*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- Būtėnas, J. (1988). *Vincas Kudirka*. Biografinė apybraiža. Vilnius: Vyturys.
- Daujotytė, V. (1990). *Tautos žodžio lemtys*. Vilnius: Vaga.
- Dobkevičius, K. (2005). „Varpas“ – laisvei, tautinei kultūrai ir lietuviybei. *XXI amžiaus horizontai*. „XXI amžiaus“, priedas apie Lietuvą ir pasaulį, 2005 m. lapkričio 30 d., Nr. 21(114). Prieiga internete: <http://www.xxiamzius.lt/archyvas/priedai/horizontai/20051130/2-2.html> [žiūrėta 2014-09-13].

- J-a. (1991). Mūsų užduotė. *Varpas* 2: 17.
- Krištaponis (2008). „Varpo“ knygnešio ir knygų leidėjo gyvenimo vieškeliu. *XXI amžius* 34 (1627). Prieiga internete: http://www.xxiamzius.lt/numeriai/2008/05/07/atmi_02.html [žiūrėta 2014-09-13].
- Kudirka, V. (1890). Tėvyniški varpai. *Varpas* 2: 23–26.
- Kudirka, V. (1893 a). Pasikėsinimas tikėjimo sargų ant tikėjimo. Tėvynės varpai. *Varpas* 6: 92–93.
- Kudirka, V. (1893 b). Tolesnė tąsa griausmų už „svečius“. Tėvynės varpai. *Varpas* 10: 151–152.
- Kudirka, V. (1889 a). Tėvyniški varpai. *Varpas* 9: 138.
- Kudirka, V. (1889 b). Tėvyniški varpai. *Varpas* 11: 168.
- Kudirka, V. (1892). Tėvyniški varpai. *Varpas* 7: 101–105.
- Maceina, A. (1998). *Mintys, apmąstymai*. Vilnius: Eugrimas.
- Paulius. (1893). Istorija lietuvių krutėjimo paskutiniame dešimtmetyje Maskolijos ir Prūsų Lietuvoje. *Varpas* 6: 82–87.
- (Red.). Ko mums reikia. (1892). *Varpas* 10: 137–138.
- Šernas (Adomaitis J.). (1890). Audiatur et altera pars. *Varpas* 3: 39.
- Varpas (laikraštis). *Vikipedija*. Prieiga internete: [http://vikipedija.org/wiki/Varpas_\(laikra%C5%a1tis\)](http://vikipedija.org/wiki/Varpas_(laikra%C5%a1tis)) [žiūrėta 2014-09-13].
- Vincas Kudirka. *Literatūros rodyklė*. (2004). Vilnius: Margi raštai.
- Q ir D. (1890). Tėvyniški varpai. *Varpas* 2: 15.

THE ISSUE OF RELATIONSHIP BETWEEN NATIONALISM AND FAITH IN THE *VARPAS* NEWSPAPER IN THE 80S TO 90S OF THE 19TH CENTURY

Ona Tijūnėlienė

Summary

The mission of a Lithuanian newspaper *Varpas* that appeared 125 years ago under the difficult conditions of the czarist occupation (1889–2006) was to interpret the issues of the national life, to raise the nation's spirit, and to awaken and strengthen the national self-consciousness; to show how to act in order to bring the greatest benefit to the Motherland and to inform about the events in the world, as Lithuania was integral part of all humankind.

In the implementation of their mission, the publishers of the *Varpas* paid great attention to the major attributes of man's identity, i.e. nationalism and faith as inseparable phenomena. They interpreted faith and language as special national values which played an important role in the maintenance of national identity. Faith, language, and customs were so closely interrelated that the destruction of one was to undermine the fundamentals of the other elements, and especially nationalism.

The activists of the *Varpas* made people understand the causal relations of the said phenomena: an individual first learnt the language of his parents, and later he learnt the prayers and the commandments of God and went to Church. Therefore, faith was dear to the individual as he had learnt it from his parents. By disowning

his native language, an individual defiled his mother's language and could question another legacy of his mother, i.e., faith. The destruction of language would destroy the faith, and the nation with no faith would lose its national identity and would become extinct. Therefore, the newspaper activists would frequently call on all enlightened people of the nation, secular intellectuals, and the clergy to live with one common concern: to save the uniqueness of Lithuanians, i.e. their language, customs, national character, and faith. The function of all the enlightened people was to help the nation survive. It was important that the function was fully carried out. If a spiritual leader performed his duties in church, but neglected the protection of the Lithuanian language, he would fail to defend the Catholic faith. If a secular intellectual did a lot to protect the Lithuanian language, but despised faith, he would fail to protect national affairs, as the faith and the language as values could not exist one without the other. It was very important to avoid errors, as enemies kept watch and evaluated events, waiting for an opportunity to take advantage of Lithuanians' errors.

The *Varpas* called on intellectuals to activate educational activities all over Lithuania. Before that, the idea of Lithuanianness was believed to have been spread mainly in the native areas of intellectuals and the adjacent localities, mainly in Central Lithuania, therefore, one could expect that Lithuanianness would not perish; it would strengthen, and its ideas would spread where they had not spread before.

The henchmen of the czarist government tended to simultaneously destroy both Catholicism and Lithuanianness in Lithuania, and they acted in especially refined ways during the reign of Mikhail Muravjov, governor-general of Vilnius. The latter implemented his own political strategy in Lithuania: the Lithuanians who converted to the Orthodox faith were awarded; in administrations, courts of law, and schools, the Russian language was introduced; in Kaunas Province, Catholics were forbidden to work as teachers in primary schools or scribes in rural administrative districts; those who chose studies in Moscow University were awarded scholarships, with the aim of making a spiritual impact on young people and using them as tools of Lithuanians' assimilation; and a most barbaric idea was to take away the Latin script from Lithuanians and to impose the *grazhdanka* (Cyrillic) alphabet on them.

The *Varpas* disclosed more than one cleverly designed step of the Orthodox Church intended to get Lithuanians interested in that faith. The threat for Lithuanianness and Catholicism manifested itself in different forms, including teaching Catholic religious studies to Lithuanian children in a non-native language. The implementation of the idea was assisted by collaborating Lithuanians and even some Catholic priests from Suvalkai Province. The *Varpas* also wrote of other forms that

degraded national identity and defiled Lithuanian faith: searches, intimidation, and persecution.

In their newspaper, the *Varpas* activists reviewed the content of the Russia-published newspaper *Свет* (Light): from the newspaper one learnt that the most dangerous enemies for Russians were not the external ones who lay in wait to snap up a piece of the holy Russian land, but Catholics who prayed in a different way and spoke different languages; b) the newspaper explained to the compatriots that the objective of Russia was not to watch out for external enemies, but to destroy Catholicism and Catholics all over the Russian territory.

